

Trevor Noah
ZLOČIN
ROĐENJEM

Priče iz južnoafričkog djetinjstva

S engleskoga preveo
Borna Karanušić

Zagreb, 2021.

disput

*Mojoj majci. Mojoj prvoj obožavateljici.
Hvala ti što si od mene napravila čovjeka.*

ZAKON PROTIV NEMORALA, 1927.

kojim se zabranjuju nezakoniti tjelesni odnosi između Europljana i domorodaca te drugi s time povezani postupci.

Njegovo Visočanstvo kralj, Senat i Skupštinski dom Južnoafričke Unije donose zakon kako slijedi:

1. Svaki Europljanin koji stupi u nezakonite tjelesne odnose s domoročkinjom te svaki domorodac koji stupi u nezakonite tjelesne odnose s Europljankom (...) kriv je za kazneno djelo i podliježe kazni zatvora do pet godina.

2. Svaka domoročkinja koja dopusti bilo kojemu Europljaninu da s njom stupi u nezakonite tjelesne odnose te svaka Europljanka koja dopusti bilo kojemu domoroču da s njom stupi u nezakonite tjelesne odnose kriva je za kazneno djelo i podliježe kazni zatvora do četiri godine (...)

DIO I.

Briljantnost aparthejda bila je u tome što je uvjerio ljude koji su bili velika većina da se okrenu jedni protiv drugih. Apart-hejt, to je zapravo bilo to. Razdvojiš ljude u skupine i natjeraš ih da se mrže da bi ti mogao vladati svima njima.

U to je vrijeme crnih Južnoafrikanaca bilo gotovo pet puta više od bijelih, a ipak smo bili podijeljeni na različita plemena različitih jezika: Zulu, Xhosa, Tswana, Sotho, Venda, Ndebele, Tsonga, Pedi i druga. Puno prije postojanja aparthejda te plemenske frakcije sukobljavale su se i međusobno ratovala. Bjelačka je vladavina potom iskoristila taj animozitet da podijeli pa vlada. Svi nebijelci bili su sustavno podijeljeni u različite skupine i podskupine. Tim su skupinama zatim dana drugačija prava i privilegije ne bi li se sukobi nastavili.

Vjerojatno najistančanija od tih podjela bila je podjela na dvije glavne skupine u Južnoj Africi – Zulu i Xhosa. Zulu muškarac smatra se ratnikom. Ponosit je. Stisne zube i bori se. Kad su prodrle kolonijalne sile, Zului su u borbu protiv vatrenog oružja krenuli samo s kopljima i štitovima. Klali su ih na tisuće, ali oni se nikada nisu predali. Xhose,

12 s druge strane, diče se time što su mislioci. Moja je majka Xhosa. Nelson Mandela bio je Xhosa. Xhose su također dugo ratovali protiv bijelog čovjeka, no iskusivši uzaludnost borbe protiv bolje naoružanog neprijatelja, mnogi su se xhosa starješine odlučili za mudriji pristup. “Ti bijeli ljudi su ovdje htjeli mi to ili ne”, rekli su. “Ajmo vidjeti kakva oruđa posjeduju a da i nama mogu biti korisna. Umjesto da se opiremo engleskom, ajmo ga naučiti. Razumjet ćemo što bijeli čovjek govori, pa ćemo ga moći natjerati da pregovara s nama.”

Zului su zaratili s bijelim čovjekom. Xhose su s njim igrali šah. Jako dugo ni jednima ni drugima nije naročito uspijevalo, svaki bi krivio onog drugog za problem koji nije počeo ni od jednog. Gorčina ih je izjedala. Desetljećima su obuzdavali te frustracije zbog zajedničkog neprijatelja. Onda je aparthejd pao, Mandela izišao na slobodu, a crna Južna Afrika zaratila je sama sa sobom.

1. Trči

U holivudskim filmovima zna biti onih ludih scena naganjanja u kojima netko iskoči ili bude izbačen iz vozila u pokretu. Osoba padne na tlo i malo se otkotrlja. Zatim se zaustavi, skoči na noge i strese prašinu sa sebe kao da to nije ništa. Kad god vidim takvu scenu, pomislim: *Koja glupost. Ispadanje iz auta boli puno više od toga.*

Bilo mi je devet godina kad me majka izbacila iz vozila. Dogodilo se to jednu nedjelju. Znam da je bila nedjelja jer smo se vraćali kući iz crkve, a svaka nedjelja u mom djetinjstvu značila je crkvu. Crkvu nismo *nikad* preskakali. Moja je majka bila – i još je – duboko religiozna žena. Velika kršćanka. Kao i druge autohtone zajednice diljem svijeta crni Južnoafrikanci usvojili su religiju svojih kolonizatora. Pod “usvojili” želim reći da su nam je nametnuli. Bijeli čovjek bio je vrlo strog prema domorocu. “Moraš se moliti Isusu”, veli. “Isus će te spasiti.” Na to će ovaj njemu: “Pa vidiš, i treba nam spasenje, spasenje od *tebe*, ali nećemo sad o tome. Ajmo onda probati s tim vašim Isusom.”

Cijela je moja obitelj religiozna, no dok je majka totalna Isusovka, baka omjerava svoju kršćansku vjeru s tradicionalnim vjеровanjima Xhosa na kojima je odrasla komunicirajući s duhovima naših predaka. Dugo nisam razumio zašto je toliko crnaca napustilo izvorna vjеровanja radi kršćanstva. Ali što smo više išli u crkvu i što sam duže sjedio u onim crkvenim klupama, to sam bolje razumio kako kršćanstvo funkcionira: ako si američki domorodac i moliš se vukovima, ti si divljak. Ako si Afrikanac i moliš se svojim precima, ti si primitivac. Ali kad se bijelci mole tipu koji pretvara vodu u vino, e to je samorazumljivo.

Moje je djetinjstvo uključivalo crkvu, ili neki oblik crkve, barem četiri večeri tjedno. Utorkom bi bilo molitveno okupljanje. Srijedom uvečer vjeronauk. Četvrtkom bi bilo okupljanje za mlade. Petak i subota bili su slobodni. (Vrijeme je za grijeh!) A onda bismo nedjeljom odlazili u crkvu. U tri crkve, da budem precizan. U tri se crkve išlo jer moja mama veli da joj svaka crkva daje nešto drugo. Prva je pružala oduševljenu hvalu Gospodu. Druga je pružala duboku analizu Svetog pisma, što je mama obožavala. Treća je pružala pasioniranost i katarzu; to je bilo mjesto gdje si stvarno osjećao prisutnost Duha Svetog u sebi. Potpuno slučajno, dok smo išli od jedne crkve do druge, primijetio sam da svaka ima vlastitu rasnu strukturu: crkva oduševljenja bila je crkva miješanih. Analitička crkva bila je bjelačka. A pasionirana, katarzična crkva – ta je bila crnačka.

Miješana crkva bila je Rhema Bible Church. Jedna od onih ogromnih, supermodernih predgradskih me-

gacrkvi. Njezin pastor, Ray McCauley, bio je bivši bodibilder ogromna osmijeha i osobnosti srednjoškolske navijačice. Pastor Ray natjecao se na izboru za Mister Universea 1974. Plasirao se na treće mjesto. Te godine pobjednik je bio Arnold Schwarzenegger. Svaki bi se tjedan Ray uspeo na pozornicu i jako se trudio da nam Isus postane kul. Raspored sjedala bio je kao u nekoj areni, a neki *rock-bend* svirao bi najnoviji suvremeni kršćanski pop. Svi bismo pjevali, a ako nisi znao riječi, to je bilo okej jer bi ti se tekst prikazivao na ekranu. To su u osnovi bile kršćanske karaoke. Uvijek bih se super proveo u miješanoj crkvi.

Bjelačka crkva bila je Rosebank Union u Sandtonu, vrlo bjelačkom i bogatom dijelu Johannesburga. *Obožavao* sam bjelačku crkvu jer zapravo nisam morao ići na glavnu misu. Mama bi išla na nju, a ja na dio za mlade, na vjeronauk. Na vjeronauku smo imali priliku čitati fora priče. Noa i potop, naravno, bila je favorit; nju sam doživljavao osobno. Ali volio sam i priče o Mojsiju koji razdvaja Crveno more, o Davidu koji ubija Golijata, Isusu koji u hramu bičem istjeruje mjenjače novca.

Odrastao sam u domu koji je bio vrlo slabo izložen popularnoj kulturi. Boyz II Men nisu bili dopušteni u kući moje majke. Pjesme o nekom tipu koji se cijelu noć trlja sa ženskom na podiju? Ne, ne, ne. To je bilo zabranjeno. Znao bih čuti ostale klince u školi kako pjevaju "End of the Road" i ne bih imao pojma što se događa. Znao sam za Boyz II Men, ali nisam znao tko su. Jedina glazba s kojom sam odrastao dolazila je iz crkve: veličanstvene i vedre pjesme koje hvale Isusa. Ista stvar i

16 s filmovima. Mama nije dala da mi filmovi iskvare um seksom i nasiljem. Zato je *Biblija* bila moj akcić. Samson je bio moj superheroj. On je bio moj He-Man. Tip koji magarčevom čeljusti nasmrt prebije tisuću ljudi? Dosta opako. U nekom trenu dođeš do dijela gdje Pavao piše pisma Efežanima pa se malo izgubi radnja, ali taj Stari zavjet i evanđelja? Mogao bih vam citirati bilo što s tih stranica, do u poglavlje i stih. Svaki bi tjedan u bjelačkoj crkvi bili kvizovi o *Bibliji* i ja bih uvijek rasturio.

Tu je onda bila i crnačka crkva. Uvijek bi se nekad negdje održavala crnačka misa, a mi smo svaku isprobali. U *townshipu** to je uglavnom značilo okupljanja na otvorenom nalik na ona šatoraška iscjeljivanja u Americi. Obično bismo išli u crkvu u koju je išla baka, to je bila stara metodistička zajednica: petsto afričkih bakica u plavo-bijelim bluzama grčevito drže svaka svoju *Bibliju* i strpljivo se prže na vrućem afričkom suncu. Crnačka crkva je bila naporna, neću lagati. Ništa od klime. Ništa od tekstova pjesama na semaforu. A trajalo je vječno, barem tri-četiri sata, što me uvijek zbunjivalo jer bjelačka crkva traje oko sat vremena – uđeš, izađeš, hvala što ste došli. U crnačkoj crkvi uvijek mi se činilo da

* Za vrijeme aparthejda *townshipi* ili "lokacije" bila su siromašna urbana područja na periferiji gradova gdje su u segregaciji bili smješteni – prema glavnoj klasifikaciji aparthejskih rasnih zakona – crnci, (tzv.) indijci i obojeni (osobe miješane rase, ali crnačkih korijena). Taj se naziv upotrebljava i danas, a najbrojniji je *township* Soweto na području Johannesburga.

[Sve su bilješke prevoditeljeve – op. ur.]

sjedim ondje cijelu vječnost pokušavajući dokučiti zašto vrijeme protječe tako sporo. *Je li moguće da vrijeme stvarno potpuno stane? Ako da, zašto stane u crnačkoj crkvi, a ne u bjelačkoj?* U nekom sam trenutku zaključio da crncima treba više vremena s Isusom jer mi više patimo. “Došla sam da se opskrbim blagoslovi-
ma za ovaj tjedan”, govorila bi majka. Što više vremena provodimo u crkvi, računala si je ona, to više blagoslova prikupimo, poput kupona u Starbucksu.

Crnačku crkvu iskupljivalo je jedno. Kad bih uspio izdržati do trećeg ili četvrtog sata, imao bih priliku vidjeti kako pastor istjeruje demone iz ljudi. Ljudi opsjednuti demonima počeli bi se vrzmati prolazima poput luđaka, derući se na nepoznatim jezicima. Razvodnici bi se bacili na njih, poput izbacivača u klubovima, i držali ih pribijene. Onda bi ih pastor zgrabio za glavu i silovito bi je tresao vičući: “Istjerujem ovoga zloduha u ime *Isusovo!*” Neki su pastori bili nasilniji od drugih, ali zajedničko im je bilo to da se nije prestajalo sve dok demon ne bi nestao i dok vjernik ne bi omlitavio i srušio se na pozornici. Osoba je morala pasti. Jer ako ne padne, to znači da je demon jak i da pastor treba navaliti još jače. Ma sve da si i mrcina od ragbijaša, nije bitno. Pastor bi te *srušio*. Bože dragi, kako je to bilo zabavno.

Kršćanske karaoke, opake akcijske priče i nasilni vjerski iscjelitelji – čovječe, obožavao sam crkvu. Ono što nisam volio bile su udaljenosti koje smo morali prelaziti da bismo došli do nje. Bio je to ubojit napor. Živjeli smo u Eden Parku, malenom predgrađu daleko izvan Johannesburga. Trebalo nam je po sat vremena da do-

đemo do bjelačke crkve, pa još četrdeset pet minuta do miješane crkve i onda još četrdeset pet minuta vožnje do crnačke crkve u Sowetu. A onda, ako već to ne bi bilo dovoljno grozno, nekih bismo se nedjelja još vratili do bjelačke crkve na posebnu večernju misu. Kad bismo konačno stigli kući kasno noću, skljojao bih se u krevet.

Ta konkretna nedjelja, ona nedjelja kad me se izbacilo iz vozila, počela je kao svaka druga. Majka me probudila i skuhala mi kašu za doručak. Ja sam se kupao dok je ona oblačila mog malog brata Andrewa, koji je tada imao devet mjeseci. Zatim smo izišli na prilaz, ali kad smo si svi zavezali pojaseve spremni za polazak, auto nije htio upaliti. Mama je imala tu jednu prastaru, oronulu svijetlonarančastu bubu koju je dobila za bagatelu. A dobila ju je za bagatelu upravo zato što se stalno kvarila. I dan-danas mrzim rabljene aute. Gotovo sve što je ikad pošlo po zlu u mom životu mogu neka-ko povezati s nekim rabljenim autom. Zbog rabljenog auta zaradio sam kaznu jer sam zakasnio u školu. Zbog rabljenog auta morali smo autostopirati na autocesti. Zbog rabljenog se auta moja mama i udala. Da nije bilo bube koja nije radila, ne bismo nikad bili tražili mehaničara koji je postao suprug koji je postao očuh koji je postao čovjek što nas je mučio godinama i zašiljio me-tak mojoj majci u zatiljak – u svakoj ću prilici radije uzeti nov auto s garancijom.

Koliko god ja tada volio crkvu, pomisao na devetero-satno klipsanje od miješane preko bjelačke do crnačke crkve pa onda natrag do bjelačke bila je nepodnošljiva. Bilo je dovoljno grozno ići i autom, a javnim prijevo-

zom sve bude dvostruko duže i dvostruko teže. Kad je buba odbila upaliti, u sebi sam se molio: *Molim te, reci da ostajemo doma. Molim te, reci da ostajemo doma.* U tom sam trenu ugledao odlučan pogled na majčinu licu, njezinu stisnutu čeljust, i znao sam da me čeka dug i naporan dan.

“Dođi”, rekla je. “Ulovit ćemo minibus.”

Moja je majka jednako tvrdoglava koliko je i religiozna. Kad se za nešto odluči, to je to. Dapače, prepreke koje bi inače navele osobu da promijeni planove, primjerice auto koji neće upaliti, samo bi je tjerale da još odlučnije nastavi.

“To je đavao”, rekla je misleći na pokvareni auto. “Đavao ne želi da odemo u crkvu. Zato moramo loviti minibusove.”

Kad god bih se suočio s vjerskom tvrdoglavošću svoje majke, pokušao bih, uza sve dužno poštovanje, uzvratiti suprotnim stajalištem.

“Ili”, rekao sam, “Gospodin zna da danas *ne bismo trebali* ići u crkvu, pa se pobrinuo da auto ne upali, da ostanemo doma kao obitelj i uzmemo si dan odmora, jer čak se i Gospod odmaraše.”

“Ah, to ti đavao progovara, Trevore.”

“Ne, jer Isus je glavni, a ako je Isus glavni i mi se molimo Isusu, on bi natjerao auto da upali, ali to nije napravio, dakle...”

“Ne, Trevore! Isus nam ponekad postavi prepreke na putu jer želi vidjeti hoćemo li ih premostiti. Poput Joba. Ovo je možda samo kušnja.”